

Received: 12.04.2022
Accepted: 3.06.2022
Published: 30.06.2022

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2022, XX, z. 2: s. 231-243
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0016.0980
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Franciszek Skawiński*
Nr ORCID 0000-0003-4935-1656

ZDOLNOŚĆ POSTULACYJNA W POSTĘPOWANIU CYWILNYM W ZAKRESIE WNIOSKU O WYŁĄCZENIE SĘDZIEGO ROZPOZNAWANEGO PRZEZ SĄD NAJWYŻSZY

CAPACITY TO ACT PERSONALLY IN CIVIL PROCEEDINGS REGARDING A MOTION TO RECUSE A JUDGE BEING CONSIDERED BY THE SUPREME COURT

Streszczenie: W artykule poruszona jest problematyka zdolności postulacyjnej, a w szczególności zakresu zastosowania przymusu adwokacko-radcowskiego do wniosku o wyłączenie sędziego rozpoznawanego przez Sąd Najwyższy. Wątpliwości praktyczne w tym zakresie pojawiają się przede wszystkim w odniesieniu do wniosku, do którego rozpoznania Sąd Najwyższy jest właściwy z powodu braku dostatecznej liczby sędziów w sądzie rozpoznającym sprawę. W artykule dokonano krytycznej analizy poglądów orzecznictwa i doktryny, jak również treści aktów prawnych, z uwzględnieniem także konstytucyjnego prawa do sądu. Przeprowadzone rozważania pozwoliły na określenie zakresu przymusu adwokacko-radcowskiego oraz wyodrębnienie pojęć właściwości pierwotnej i zastępczej, a ostatecznie ustalono, iż przymus ten w odniesieniu do omawianego wniosku obowiązuje w przypadku właściwości pierwotnej i nie obowiązuje w przypadku właściwości zastępczej Sądu Najwyższego. Wnioski te mogą być przydatne w procesie składania i rozpoznawania wniosku o wyłączenie sędziego.

Słowa kluczowe: zdolność postulacyjna, wyłączenie sędziego, przymus adwokacko-radcowski, postępowanie cywilne

* student; Uniwersytet Warszawski, Źródła finansowania publikacji: Fundacja „Indicium” z siedzibą w Warszawie, e-mail: f.skawinski@student.uw.edu.pl

Summary: The article is focused on the capacity to act personally, especially the scope of application of obligatory representation by an attorney, regarding a motion to recuse a judge being considered by the Supreme Court. Practical doubts arise especially in cases where such motion is being considered by the Supreme Court, because the court considering the case cannot consider said motion due to lack of suitable judges. In the article a critical analysis of case law and views of legal scholars, as well as the text of statutes, was undertaken, including the constitutional right of access to court. The considerations conducted allowed to determine the scope of the mandatory representation by an attorney and create the concept of primary and substitutionary jurisdiction. Eventually it was determined that mandatory representation by an attorney applies in cases with primary jurisdiction and does not apply in cases with substitutionary jurisdiction of the Supreme Court. The results of the analysis might be useful in the process of lodging and considering a motion to recuse a judge.

Keywords: capacity to act personally, recusing a judge, mandatory representation by an attorney, civil proceedings

WSTĘP

Obecnie w zwykłym postępowaniu cywilnym toczącym się przed sądem pierwszej lub drugiej instancji zdolność postulacyjna, a więc zdolność do osobistego dokonywania czynności procesowych przysługuje zasadniczo każdej osobie posiadającej zdolność procesową. Zdolność postulacyjna, wraz ze zdolnością procesową, zalicza się do kwalifikacji podmiotowych strony – przymiotów niezbędnych do wystąpienia możliwości uzyskania podmiotowości w sferze prawa procesowego¹. Pomimo wprowadzenia ograniczeń w tym zakresie w postępowaniu odrębnym w sprawach własności intelektualnej nie uległa zmianie ogólna regulacja dopuszczająca możliwość osobistego dokonywania przez strony czynności procesowych, a nawet w tym postępowaniu odrębnym ograniczenia w zakresie zdolności postulacyjnej obowiązują dopiero w sprawach o wartości przedmiotu sporu wyższej od 20 tysięcy złotych. Jeżeli więc nie występują ograniczenia natury faktycznej uniemożliwiające stronie osobiste działanie w postępowaniu i wszechstronny kontakt z sądem ze względu na ułomności psychiczne lub fizyczne, posiadanie przez osobę fizyczną występującą w postępowaniu zdolności procesowej, implikuje również posiadanie przez nią zdolności postulacyjnej².

Najbardziej znaczącym i występującym w każdej sprawie cywilnej ograniczeniem zdolności postulacyjnej jest przymus adwokacko-radcowski w postępowaniu przed Sądem Najwyższym, wprowadzony w obecnym kształcie ustawą z dnia 2 lipca 2004 r.

¹ Ł. Błaszczak, E. Marszałkowska-Krześ, *Przymioty procesowe stron i uczestników postępowania nieprocesowego niezbędne do dochodzenia ochrony prawnej na drodze sądowej. Wybrane zagadnienia*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2015, t. XCV, s. 17.

² Szerzej o relacji pomiędzy zdolnością procesową a zdolnością postulacyjną wraz z poglądami odmiennymi: J. Bodio, *Zdolność procesowa a zdolność postulacyjna. Glosa do uchwały SN z dnia 26 lutego 2015 r., III CZP 102/14*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2019, nr 11, s. 35-49.

o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2004 r. nr 172, poz. 1804), która weszła w życie w tym zakresie z dniem 6 lutego 2005 r. Przymus ten obejmuje nie tylko skargi kasacyjne czy pozostałe środki zaskarżenia rozpoznawane przez Sąd Najwyższy, ale każdą czynność procesową dokonywaną w postępowaniu przed tymże sądem, z wyłączeniem czynności dokonywanych w postępowaniu w przedmiocie od kosztów sądowych oraz ustanowienia pełnomocnika z urzędu. Ograniczenie zdolności postulacyjnej w postępowaniu przed Sądem Najwyższym jest więc znacznie szersze niż dla przykładu w postępowaniu sądownoadministracyjnym, w którym przymus adwokacko-radcowski dotyczy wyłącznie samego sporządzenia skargi kasacyjnej i podobnych środków zaskarżenia, a brak jest ograniczeń w zakresie zażaleń i postępowania po wniesieniu skargi kasacyjnej³. Projektodawca uzasadniał wprowadzenie przymusu adwokacko-radcowskiego wzrostem wpływu spraw cywilnych trudnych, opartych na rozbudowanych i spornych stanach faktycznych oraz wymagających rozwiązywania skomplikowanych, precedensowych zagadnień prawnych⁴.

W orzecznictwie wskazuje się, że wprowadzenie przymusu adwokacko-radcowskiego w takiej formie podyktowane jest specjalistycznym i sformalizowanym postępowaniem przed Sądem Najwyższym jako sądem prawa⁵. Przy niektórych rodzajach pism, jak chociażby przy wniosku o wyłączenie sędziego, mogą pojawiać się jednak wątpliwości co do zakresu zastosowania przymusu adwokacko-radcowskiego, a temat ten nie został jeszcze szerzej poruszony w piśmiennictwie i został jedynie pobieżnie rozważony w orzecznictwie Sądu Najwyższego⁶.

ROZPOZNAWANIE WNIOSKU O WYŁĄCZENIE SĘDZIEGO

Wyłączenie sędziego uregulowane jest w art. 48-54 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r., poz. 1805, ze zm.; dalej: k.p.c.), przy czym do samej procedury jego rozpoznawania odnosi się przede wszystkim art. 52. Zgodnie z tymże artykułem o wyłączeniu sędziego rozstrzyga sąd, w którym sprawa się toczy, a gdyby sąd ten nie mógł wydać postanowienia z powodu braku dostatecznej liczby sędziów – sąd nad nim przełożony. Po wejściu w życie ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r., poz. 1469, ze zm.) rozpoznanie wniosku następuje w składzie jednego sędziego. W kolegialnym składzie

³ A. Sikorski, *Przymus adwokacko-radcowski w postępowaniu sądownoadministracyjnym*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2017, nr 2, s. 60.

⁴ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy IV kadencji nr 965, s. 3 (uzasadnienia).

⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 września 2017 r., IV CNP 29/17, LEX nr 2376899.

⁶ Zob. m.in. zarządzenie Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2018 r., I CO 65/18, LEX nr 2505409, jak również z dnia 20 maja 2015 r., III PO 5/15, OSNP 2017, nr 4, poz. 51 oraz z dnia 22 lutego 2018 r., I CO 24/18, LEX nr 2525380.

trzech sędziów sądu, który wydał zaskarżone orzeczenie, rozpoznawane jest dopiero zażalenie na oddalenie wniosku o wyłączenie sędziego, które z kolei w wyniku nowelizacji utraciło swój dewolutywny charakter.

Z treści powyższego przepisu wynika w pierwszej kolejności, że proces rozpoznawania wniosku o wyłączenie sędziego nie cechuje się co do zasady dewolutywnością. Z uwagi na zmianę przepisów przewidujących kolegiałość składu sędziowskiego rozpoznanie wniosku o wyłączenie sędziego nie różni się obecnie od rozpoznawania jakiegokolwiek innego wniosku złożonego w toku postępowania, z tą tylko różnicą, że ze względu na fakt, że do jego rozpoznania wyznaczony musi zostać inny sędzia. Wynika to w sposób oczywisty z charakterystyki samego wniosku. Sądem, przed którym sprawa się toczy, może być każdy sąd, zarówno pierwszej, jak i drugiej instancji oraz Sąd Najwyższy⁷. Jest to więc pierwszy przypadek, w którym Sąd Najwyższy może być właściwy do rozpoznania wniosku bez odwoływania się do jakichkolwiek dodatkowych czynników, jeżeli tylko sprawa toczy się przed tymże Sądem.

Zasadnicza zmiana następuje w sytuacji, gdy sąd, w którym sprawa się toczy, nie może rozpoznać wniosku o wyłączenie z powodu braku dostatecznej liczby sędziów. Brak ten odnosi się nie tylko do sędziów danego wydziału czy innej jednostki organizacyjnej sądu. Podział na wydziały jest wyłącznie kwestią organizacji wewnętrznej sądu, nie ma więc przeszkód, aby wniosek ten został rozpoznany nawet przez sędziów z innego wydziału, a ze względu na charakter czynności rozpoznania wniosku o wyłączenie sędziego może być to również inny rodzaj wydziału⁸. Zwrócić trzeba także uwagę na art. 45 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2020 r., poz. 2072, ze zm.), zgodnie z którym sędziego lub asesora sądowego w jego czynnościach może zastąpić sędzia lub asesor sądowy tego samego sądu, a także sędzia delegowany. Wystąpienie problemu braku dostatecznej liczby sędziów jest też mniej prawdopodobne z uwagi na zmniejszenie liczebności składu sędziowskiego właściwego do rozpoznania wniosków o wyłączenie sędziego. Sytuacje takie wciąż mogą jednak mieć miejsce, przykładowo w sądach, w których z różnych powodów w danym sądzie orzeka tymczasowo bardzo mała liczba sędziów, lub w wyniku występowania określonych rodzajów relacji osobistych czy innego rodzaju⁹ wnioskiem o wyłączenie objęta jest większa liczba sędziów.

Jeżeli jednak, pomimo jednoosobowego składu, w całym sądzie nie ma wystarczającej liczby sędziów do rozpoznania zgłoszonego wniosku, właściwym do rozpoznania wniosku staje się sąd przełożony nad sądem, w którym toczy się sprawa. Sądem takim dla sądu rejonowego będzie sąd okręgowy, dla okręgowego apelacyjny,

⁷ J. Derlatka, *Wyłączenie sędziego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2016, s. 398.

⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 marca 1968 r., II CO 2/68, OSNC 1968, nr 11, poz. 196.

⁹ Jako przykład podać można wyłączenie sędziów w sprawie sędziego czy ławnika orzekającego w danym sądzie – zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 września 1994 r., I PO 10/94, OSNP 1995, nr 4, poz. 56.

a dla apelacyjnego Sąd Najwyższy. Przyjmuje się, iż pojęcie „sąd przełożony” nie odnosi się do struktury instancyjnej, a organizacyjnej. Nie byłoby bowiem dopuszczalne, aby Sąd Najwyższy był sądem przełożonym jednocześnie dla sądu okręgowego oraz apelacyjnego¹⁰. Problemową sytuacją byłby brak możliwości rozpoznania wniosku przez Sąd Najwyższy, ale jest to sytuacja bardzo mało prawdopodobna. Prawdopodobieństwo wystąpienia takiej sytuacji zmniejsza również stosowanie poglądu zawartego w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 2019 r. w sprawie I NOZP 1/19¹¹, zgodnie z którym wniosek o wyłączenie sędziego niewyznaczonego do rozpoznania sprawy jest niedopuszczalny. W orzecznictwie Sądu Najwyższego powszechny jest pogląd, że sąd przełożony orzeka w takim przypadku jako sąd pierwszej instancji¹².

Istotnym elementem jest fakt, że za moment dokładnego określenia, który sąd będzie właściwy do rozpoznania wniosku o wyłączenie sędziego, nie może zostać uznany dzień złożenia wniosku, czy nawet moment wpływu wniosku do sądu, gdy składany jest on za pośrednictwem operatora pocztowego. Należy bowiem zauważyć, że po tym dniu mogą mieć miejsce wydarzenia, które uniemożliwiają rozpoznanie wniosku przez sąd, przed którym sprawa się toczy. Zaliczyć można do nich przejście większej liczby sędziów w stan spoczynku, delegowanie części sędziów do innego sądu czy długotrwałe nieobecności. Dopiero w momencie rozpoznania wniosku o wyłączenie sędziego można będzie ostatecznie stwierdzić, że sąd, przed którym sprawa się toczy, może go rozpoznać. Jednocześnie w każdym momencie przed rozpoznaniem wniosku możliwe jest stwierdzenie, że właściwym do rozpoznania tegoż wniosku będzie sąd przełożony.

Na podstawie powyższego określić można, że wniosek o wyłączenie sędziego kierowany jest do sądu, w którym sprawa się toczy, bowiem sąd ten jest pierwotnie właściwy do rozpoznania wniosku. W odniesieniu do sądu przełożonego można mówić jedynie o pewnej subsydiarnej i zastępczej właściwości, która ma zapewnić sprawne rozpoznanie wniosku. Jest to konieczne chociażby z uwagi na brak możliwości wydania orzeczenia kończącego postępowania przed jego rozpoznaniem.

Istnieje także oddzielna kategoria wniosków, do których rozpoznania pierwotnie właściwy będzie Sąd Najwyższy. Dotyczyć to będzie wniosków o wyłączenie sędziego obejmujących zarzut braku niezależności sądu lub braku niezawisłości sędziego. W takim przypadku zgodnie z art. 26 § 2 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2021 r., poz. 1904, ze zm.) rozpoznanie wniosku należy do właściwości Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych, a sąd rozpoznający sprawę niezwłocznie przekazuje wniosek Prezesowi tejże Izby. Jest to przepis sto-

¹⁰ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 1998 r., III CZP 70/97, OSNC 1998, nr 9, poz. 132, jak również J. Derlatka, *Wyłączenie sędziego...*, s. 406.

¹¹ OSNKN 2020, nr 1, poz. 1.

¹² Zob. przykładowo posiadającą moc zasady prawnej uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 21 lutego 1972 r., III CZP 76/71, OSNC, nr 9, poz. 152.

sunkowo nowy, bowiem wprowadzony został dopiero przez ustawę z dnia 20 grudnia 2019 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r., poz. 190, ze zm.), która weszła w życie w tej części w dniu 14 lutego 2020 r., a jego zakres zastosowania obejmuje nie tylko postępowanie cywilne, ale wszystkie postępowania toczące się przed sądami powszechnymi i wojskowymi. Oczywiście w tym przypadku również możliwe jest, iż konieczność przekazania sprawy do Sądu Najwyższego ujawni się dopiero w momencie rozpoznawania wniosku o wyłączenie sędziego, jeżeli zarzuty dotyczące braku niezależności sądu czy niezawisłości sędziego będą zawarte dopiero w samym uzasadnieniu w sposób utrudniający ich zauważenie podczas wstępnej kontroli wniosku. Właściwość sądu zależy jednak wyłącznie od treści wniosku i już w momencie jego wniesienia możliwe jest określenie, że będzie on podlegał rozpoznaniu przez Izbę Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego.

ZDOLNOŚĆ POSTULACYJNA W POSTĘPOWANIU PRZED SĄDEM NAJWYŻSZYM

Jak już wspomniano na wstępie, postępowanie przed Sądem Najwyższym jest jedynym etapem postępowania, w którym zdolność postulacyjna jest ograniczona w każdego rodzaju sprawy cywilnej, z uwagi na przymus adwokacko-radcowski. Art. 87¹ § 1 k.p.c. stanowi bowiem, iż w postępowaniu przed Sądem Najwyższym obowiązuje zastępstwo stron przez adwokatów lub radców prawnych, a w sprawach własności intelektualnej także przez rzeczników patentowych.

Warto wskazać, że ograniczenia tego rodzaju nie są rozwiązaniem wyjątkowym i funkcjonują także w innych państwach europejskich, a nieraz bywają nawet znacznie dalej posunięte. W Niemczech czynności procesowych przed *Bundesgerichtshof* – najwyższym sądem powszechnym – mogą dokonywać tylko specjaliści pełnomocnicy, którzy pozbawieni są możliwości dokonywania czynności przed innymi sądami, a ich liczba w skali całego kraju nie jest znaczna, co uzasadnia się potrzebą zapewnienia wysokiego poziomu reprezentacji przed tymże sądem¹³. Również we Francji zastępstwo stron przez profesjonalnych pełnomocników przed Sądem Kasacyjnym jest obowiązkowe¹⁴. W znacznie szerszym zakresie przymus (wówczas tylko) adwokacki obowiązywał także w Polsce w okresie międzywojennym. Zgodnie z art. 86 § 1 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1930 r. nr 83, poz. 651, ze zm.)¹⁵ zastępstwo stron przez adwokatów obowiązywało nie tylko w postępowaniu przed

¹³ M. Stürner, *Access to the Federal Court of Justice in Germany*, „Studia Iuridica” 2019, nr 87, s. 204.

¹⁴ S. Amrani Mekki, *L'accès aux cours suprêmes – rapport français*, „Studia Iuridica” 2019, nr 87, s. 182.

¹⁵ Warto zwrócić uwagę na podobny do obecnego numer artykułu z uwagi na zachowanie ciągłości ogólnej struktury międzywojennego i obecnego kodeksu postępowania cywilnego.

Sądem Najwyższym, ale także przed sądami apelacyjnymi oraz sądami okręgowymi działającymi jako sąd pierwszej instancji. Także jednak przed sądami grodzkimi (odpowiadającym dzisiejszym sądom rejonowym) przy złożeniu środka zaskarżenia kierowanego do Sądu Najwyższego obowiązkowe zastępstwo już obowiązywało, co stanowi swego rodzaju pierwowzór dzisiejszej regulacji rozciągającej przymus adwokacko-radcowski na czynności dokonywane przed sądem niższej instancji.

Wracając do obecnych regulacji krajowych, zauważyć trzeba, iż (co jest kluczowe z perspektywy niniejszego opracowania) obowiązkowe zastępstwo dotyczy także czynności procesowych związanych z postępowaniem przed Sądem Najwyższym, podejmowanych przed sądem niższej instancji. Zastrzeżenie to odnosi się w praktyce przede wszystkim do skargi kasacyjnej, bowiem nie ustanowiono w odrębnym przepisie wymogu sporządzenia tejże skargi przez profesjonalnego pełnomocnika. Dotyczy jednak także wszystkich pozostałych środków zaskarżenia i innych pism procesowych. W razie wniesienia ich z pominięciem obowiązkowego zastępstwa skarga kasacyjna lub inny środek zaskarżenia podlegają odrzuceniu, a inne rodzaje pisma zwrotowi *a limine* (bez wzywania do uzupełnienia braków)¹⁶. Nie jest możliwa konwalidacja braku pisma sporządzonego z naruszeniem przymusu adwokacko-radcowskiego w drodze jego „poparcia” przez profesjonalnego pełnomocnika¹⁷.

Niezbędne jest jednak dokładniejsze rozważenie pojęcia „czynności procesowej związanej z postępowaniem przed Sądem Najwyższym”. Zauważyć trzeba, że nie jest to pojęcie całkowite ostre i może ono wzbudzać pewne kontrowersje. Przymus adwokacko-radcowski stanowi jednak wyjątek od obowiązującej co do zasady możliwości osobistego działania w procesie cywilnym, a więc nie powinien być on interpretowany rozszerzająco i niezbędna jest jego ścisła wykładnia. Konieczność taka jest istotna także ze względu na nieusuwalny charakter braku formalnego w postaci osobistego dokonania czynności procesowej przez stronę. Z tego powodu właściwe wydaje się przyjęcie, iż związek czynności procesowej z postępowaniem przed Sądem Najwyższym musi być bezpośredni, a więc skutki tychże czynności muszą wpływać w sposób bezpośredni na samo postępowanie przed Sądem Najwyższym¹⁸.

W przypadku skarg kasacyjnych związek ten jest oczywisty, gdyż są one kierowane do Sądu Najwyższego, a jedynie fizycznie wnoszone do sądu drugiej instancji, który przeprowadza wyłącznie wstępną kontrolę formalną, nigdy natomiast nie rozpoznaje ich merytorycznie¹⁹, a o przyjęciu lub odmowie przyjęcia skargi kasacyj-

¹⁶ O. Piastowska, *Odrzucenie skargi na przewlekłość postępowania cywilnego a limine*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2018, nr 9, s. 22, jak również postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 kwietnia 2018 r., V CSK 279/17, LEX nr 2490927.

¹⁷ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 1997 r., III CZ 84/97, LEX nr 32515.

¹⁸ M. Wyrwiński, *Przymus adwokacko-radcowski w postępowaniu cywilnym po nowelizacji*, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 20, s. 987-988.

¹⁹ W przeciwieństwie do wojewódzkich sądów administracyjnych, sąd drugiej instancji w postępowaniu cywilnym nie może uznać skargi kasacyjnej za oczywiście uzasadnioną i uchylić swojego wyroku.

nej do rozpoznania może orzec wyłącznie Sąd Najwyższy. To samo dotyczyć będzie pozostałych środków zaskarżenia, a także wniosków, których rozpoznanie przepis szczególny przekazuje do wyłącznej kompetencji Sądu Najwyższego. Należą do nich przykładowo zażalenia na postanowienie sądu drugiej instancji odrzucające skargę kasacyjną, zażalenia na wyrok sądu drugiej instancji uchylający wyrok sądu pierwszej instancji i przekazujący sprawę do ponownego rozpoznania (art. 394¹ k.p.c.), czy wspomnianego wcześniej wniosku o wyłączenie sędziego obejmującego zarzuty braku niezależności sądu lub braku niezależności sędziego.

Pewne wątpliwości wywoływać może jednak związek z postępowaniem przed Sądem Najwyższym czynności procesowych, takich jak składany przez stronę wniosek o oznaczenie przez Sąd Najwyższy sądu właściwego, przed którym należy wytoczyć powództwo na podstawie art. 45 § 1 k.p.c., czy o przekazanie przez Sąd Najwyższy sprawy do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu z uwagi na dobro wymiaru sprawiedliwości na podstawie art. 44¹ § 1 k.p.c. W tym przypadku zasadnicze znaczenie mają jednak uregulowania zawarte w drugich paragrafach obydwu przepisów, stanowiące, iż o oznaczenie sądu występuje sąd, do którego wpłynął pozew, a o przekazanie sprawy może wystąpić sąd właściwy. Wobec tego wystąpienia z wnioskiem o oznaczenie sądu lub przekazanie sprawy dokonuje sąd rozpoznający sprawę z urzędu. Wniosek złożony przez stronę może jedynie zwrócić uwagę sądu rozpoznającego sprawę na konieczność oznaczenia sądu właściwego czy przekazania sprawy i stanowić impuls dla dokonania oceny podstaw zastosowania właściwych przepisów w tym zakresie, jednakże sąd nie jest nim związany²⁰. Postępowanie przed Sądem Najwyższym wszczynane jest dopiero przez czynność sądu rozpoznającego sprawę, a nie czynność strony.

Dla porównania wskazać można instytucję przekazania sprawy w postępowaniu nieprocesowym, gdy wymagają tego względy celowości, przewidziane w art. 508 § 2 i 3 k.p.c., zgodnie z którym w takiej sytuacji wyznaczenie innego sądu do rozpoznania sprawy w całości lub w części następuje przez sąd przełożony nad właściwym do rozpoznania sprawy z urzędu, na przedstawienie sądu właściwego albo też na wniosek właściwego organu lub osoby zainteresowanej. W takim przypadku wniosek osoby zainteresowanej faktycznie obliguje sąd właściwy do przedstawienia sprawy sądowi przełożonemu w celu wyznaczenia innego sądu i bezpośrednio wszczyna postępowanie przed sądem przełożonym. Konieczność zastosowania opisywanego przepisu może wystąpić także w postępowaniu przed sądem drugiej instancji, a więc sądem przełożonym może być również Sąd Najwyższy. Nie wydaje się bowiem, aby zakres zastosowania tegoż przepisu odnosił się wyłącznie do postępowania przed sądem pierwszej instancji, a w wyjątkowych sytuacjach względy celowości

²⁰ A. Olaś, *Właściwość delegacyjna sądu oparta na względach celowości w postępowaniu nieprocesowym*, „Przegląd Sądowy” 2022, nr 1, s. 49.

mogłyby potencjalnie przemawiać za rozpoznaniem sprawy przez inny sąd drugiej instancji. Jeżeli sądem tym w danej sprawie jest sąd apelacyjny, sądem przełożonym wobec niego będzie Sąd Najwyższy. Oprócz omówionego przypadku możliwe jest również wystąpienie analogicznej sytuacji w sprawach, do których rozpoznania sąd apelacyjny jest właściwy jako pierwszy sąd powszechny. Należą do nich przede wszystkim wnioski o uznanie albo stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego, wydanego zarówno w Rzeczypospolitej Polskiej, jak i za granicą lub ugody przed nim zawartej. Wyłączną właściwość sądu apelacyjnego do rozpoznawania tego rodzaju spraw przewiduje art. 1213¹ § 1 k.p.c. i rozpoznawane są one w postępowaniu nieprocesowym, z odpowiednim zastosowaniem przepisów o apelacji. Możliwe wydaje się więc zastosowanie do nich art. 508 § 2 i 3 k.p.c. Konieczność przekazania sprawy do innego sądu ze względów celowości może wystąpić szczególnie w sprawach, w których obowiązkowe jest przeprowadzenie rozprawy, a więc w sprawach o uznanie lub stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego wydanego za granicą lub ugody zawartej przed sądem polubownym za granicą.

Na podstawie powyższego stwierdzić należy, że czynności procesowe strony, na podstawie których sąd rozpoznający sprawę może jedynie podjąć decyzję o wystąpieniu do Sądu Najwyższego, nie są czynnościami bezpośrednio związanymi z postępowaniem przed Sądem Najwyższym. Jako stanowiące wyłącznie impuls do podjęcia decyzji nie inicjują postępowania przed Sądem Najwyższym i w związku z tym nie znajduje uzasadnienia objęcie ich przymusem adwokacko-radcowskim ograniczającym zdolność postulacyjną. Może więc wnieść je również strona, która nie jest reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika.

WNIOSEK O WYŁĄCZENIE SĘDZIEGO ROZPOZNAWANY PRZEZ SĄD NAJWYŻSZY A ZDOLNOŚĆ POSTULACYJNA

W poprzednich rozdziałach omówione zostały sytuacje, w których Sąd Najwyższy może rozpoznawać wniosek o wyłączenie sędziego w postępowaniu cywilnym, jak również rozważono kwestię zdolności postulacyjnej w postępowaniu przed tymże Sądem.

Przypomnieć należy, że właściwość Sądu Najwyższego przy rozpoznawaniu wniosku o wyłączenie sędziego może mieć różny charakter. Możliwe jest wystąpienie dwóch sytuacji, w których właściwość można określić odpowiednio jako pierwotną i zastępczą czy subsydiarną.

W odniesieniu do pierwszej z nich Sąd Najwyższy jest właściwy do rozpoznania wniosku pierwotnie, a więc już w chwili jego wniesienia. Właściwość ta jest zależna wyłącznie od charakteru lub treści wniosku. W przypadku właściwości subsydiarnej Sąd Najwyższy staje się właściwy dopiero na skutek wystąpienia pewnych dodatkowych okoliczności, które powodują brak możliwości rozpatrzenia sprawy przez sąd pierwotnie właściwy. Taką okolicznością jest obecnie brak możliwości rozpatrzenia

wniosku o wyłączenie sędziego z powodu braku dostatecznej liczby sędziów. Jak wspomniano wcześniej, jeżeli brak ten występuje w momencie złożenia wniosku, ale już nie w momencie jego wpływu do sądu czy rozpoznawania już nie, możliwe jest rozpoznanie sprawy przez tenże sąd, zamiast sądu przełożonego.

W sprawach, w których właściwość Sądu Najwyższego jest właściwością pierwotną, prawidłowo złożony przez stronę wniosek o wyłączenie sędziego inicjuje już postępowanie przed Sądem Najwyższym. Sąd, do którego wniosek taki wpływa, nie może rozstrzygnąć go merytorycznie. Jest więc on porównywalny do skargi kasacyjnej czy zażalenia, bowiem pomimo złożenia go w sądzie niższej instancji kierowany jest on do Sądu Najwyższego. Z tego powodu konieczne jest uznanie, że jest to czynność procesowa związana bezpośrednio z postępowaniem przed Sądem Najwyższym. Należy więc uznać, że ma w takich przypadkach zastosowanie przymus adwokacko-radcowski, nawet jeżeli wniosek o wyłączenie sędziego jest wnoszony w postępowaniu przed sądem niższej instancji.

Oczywiste jest przy tym, że przymus ten występuje również w sytuacji, gdy wniosek taki składany jest w postępowaniu przed Sądem Najwyższym. W takim przypadku bezpośrednio związku nie jest już konieczna. Warunkiem jest jednak nie tylko złożenie takiego wniosku w Sądzie Najwyższym, lecz także skierowanie go do Sądu Najwyższego. Nieuzasadnione byłoby bowiem przyjęcie, iż wniosek o wyłączenie sędziego rozpoznawany przez sąd pierwszej instancji, ale z jakiegoś powodu złożony w Sądzie Najwyższym, objęty jest przymusem adwokacko-radcowskim.

Druga z rozpatrywanych sytuacji dotyczy przypadków, w których pierwotnie właściwy jest inny sąd niż Sąd Najwyższy, jednakże w wyniku braku dostatecznej liczby sędziów wniosek o wyłączenie sędziego przekazywany jest sądowi przełożonemu, którym w danym przypadku okazuje się być właśnie Sąd Najwyższy. Mając na względzie wynik dokonanych wcześniej rozważań, zauważyć można, że w chwili samego składania wniosku nie sposób jeszcze przewidzieć, czy właściwy do jego rozpoznania będzie sąd, w którym sprawa się toczy, czy sąd przełożony. Polska procedura cywilna nie znała bowiem do czasu nowelizacji dokonanej przytoczoną wcześniej ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. instytucji wyłączenia sądu, lecz również obecnie trudno uznać wniosek strony o wyłączenie określonego sądu jako instytucji za dopuszczalny. Zupełnie czym innym jest natomiast wniosek o wyłączenie wszystkich sędziów danego sądu, jednakże w takim przypadku konieczne jest wskazanie ich w sposób skonkretyzowany oraz przytoczenie podstaw wyłączenia w odniesieniu do każdego z nich. Wniosek o wyłączenie wszystkich sędziów danego sądu bez ich wskazania należałoby bowiem zakwalifikować jako w istocie wniosek o wyłączenie sądu²¹. Jeżeli natomiast wniosek o wyłączenie sędziego może obejmować wyłącznie skonkretyzowanych (przede wszystkim określonych imiennie)

²¹ Szerzej o instytucji wyłączenia sądu zob. J. Gudowski, *Wyłączenie sądu jako organu wymiaru sprawiedliwości – nowa instytucja w prawie procesowym cywilnym i karnym*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 6, s. 5-30.

sędziów, zawsze możliwe jest, by w okresie pomiędzy jego wniesieniem a rozpoznaniem zwiększyła się liczba sędziów orzekających w sądzie, w którym sprawa się toczy (poprzez chociażby nowe powołania czy delegacje), umożliwiając w ten sposób rozpoznanie wniosku. Ze względu na jednoosobowy skład sądu rozpoznającego wniosek o wyłączenie sędziego, zwiększenie obsady sądu choćby o jednego sędziego jest wystarczające do powstania możliwości rozpoznania wniosku przez ten sąd.

Z uwagi na nieusuwalność braku polegającego na wniesieniu pisma z naruszeniem przymusu adwokacko-radcowskiego oraz brak ostatecznej możliwości określenia sądu właściwego do rozpoznania sprawy w momencie zgłoszenia wniosku o wyłączenie sędziego, nie sposób uznać za dopuszczalne objęcie wspomnianym przymusem wniosku, w którym Sąd Najwyższy występuje jako sąd właściwy subsydiarnie. W przypadku przyjęcia odmiennego stanowiska, w teorii każdy wniosek o wyłączenie sędziego składany do sądu apelacyjnego musiałby być wnoszony przez adwokata lub radcę prawnego, gdyż nigdy nie jest możliwe ustalenie z całkowitą pewnością sądu właściwego do rozpoznania wniosku już w momencie jego wniesienia. W praktyce oczywiście mało prawdopodobne jest, aby przy wniosku o wyłączenie jednego sędziego sądu apelacyjnego wystąpił brak dostatecznej liczby sędziów, nie czyni to jednak akceptowania tego rodzaju sytuacji dopuszczalnym. Nie sposób pominąć, że po zwrocie wniosku o wyłączenie sędziego zasadniczo możliwe jest jego ponowne wniesienie, jednakże orzeczenie kończące postępowanie może zostać wydane razem ze zwrotem pisma zawierającego wniosek o wyłączenie sędziego lub tuż po jego zwrocie, zwłaszcza jeżeli sprawa jest rozpoznawana na posiedzeniu niejawnym, a w taki sposób rozpoznawane są co do zasady apelacje (jeżeli żadna ze stron nie zażądała przeprowadzenia rozprawy) oraz zażalenia.

Wobec tego przyjmując należy, że do sytuacji, w której wniosek o wyłączenie sędziego rozpoznawany jest przez Sąd Najwyższy jako sąd przełożony ze względu na brak dostatecznej liczby sędziów w sądzie, przed którym sprawa się toczy, nie można stosować przymusu adwokacko-radcowskiego. Wniosek taki strona może więc wnieść na zasadach ogólnych osobiście lub przez ustanowionego w sprawie pełnomocnika procesowego spośród wskazanych w art. 87 k.p.c.

PODSUMOWANIE

W pierwszej kolejności przeprowadzona została analiza kwestii rozpoznawania wniosku o wyłączenie sędziego, ze szczególnym uwzględnieniem rodzajów właściwości sądu, a następnie zajęto się zdolnością postulacyjną w postępowaniu przed Sądem Najwyższym, przede wszystkim w zakresie zastosowania przymusu adwokacko-radcowskiego w tymże postępowaniu.

Przy pierwszym ze wskazanych zagadnień wyodrębniony został podział właściwości sądu rozpoznającego wniosek o wyłączenie sędziego na pierwotną i zastępczą (subsydiarną). O pierwotnej właściwości można mówić w sytuacji, gdy wniosek

o wyłączenie sędziego rozpoznaje sąd, przed którym sprawa się toczy. Zastępcza właściwość występuje w sytuacji, gdy sąd pierwotnie właściwy nie może rozpoznać wniosku z powodu braku dostatecznej liczby sędziów i konieczne jest jego rozpoznanie przez sąd przełożony.

W zakresie drugiego z problemów wskazano, iż przymus adwokacko-radcowski w postępowaniu przed Sądem Najwyższym obowiązuje także w zakresie czynności związanych z tymże postępowaniem podejmowanych przed sądami niższych instancji. Ustalono, iż związek ten powinien być bezpośredni, a pisma procesowe objęte wspomnianym przymusem wnoszone przed sądami niższych instancji powinny być zasadniczo kierowane do Sądu Najwyższego.

Przy uwzględnieniu powyższych wniosków oraz przedstawionych w artykule rozważań zasadne staje się przyjęcie, że wniosek o wyłączenie sędziego rozpoznawany przez Sąd Najwyższy objęty jest przymusem adwokacko-radcowskim jedynie w przypadkach, gdy sąd ten rozpoznaje go w ramach właściwości pierwotnej. Wobec tego wniosek o wyłączenie sędziego kierowany do sądu apelacyjnego, który Sąd Najwyższy rozpoznaje jako sąd przełożony nie podlega przymusowi adwokacko-radcowskiemu, a zdolność postulacyjna strony ustalana jest na zasadach ogólnych, podczas gdy wniosek złożony bezpośrednio przed Sądem Najwyższym lub w toku postępowania kasacyjnego czy podobnego jeszcze przed sądem niższej instancji, objęty jest wspomnianym przymusem.

Bibliografia

Literatura

- Amrani Mekki S., *L'accès aux cours suprêmes – rapport français*, „Studia Iuridica” 2019, nr 87.
- Błaszczak Ł., Marszałkowska-Krześ E., *Przymioty procesowe stron i uczestników postępowania nieprocesowego niezbędne do dochodzenia ochrony prawnej na drodze sądowej. Wybrane zagadnienia*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2015, t. XCV.
- Bodio J., *Zdolność procesowa a zdolność postulacyjna. Glosa do uchwały SN z dnia 26 lutego 2015 r., III CZP 102/14*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2019, nr 11.
- Derlatka J., *Wyłączenie sędziego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2016.
- Gudowski J., *Wyłączenie sądu jako organu wymiaru sprawiedliwości – nowa instytucja w prawie procesowym cywilnym i karnym*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 6.
- Olaś A., *Właściwość delegacyjna sądu oparta na względach celowości w postępowaniu nieprocesowym*, „Przegląd Sądowy” 2022, nr 1.
- Piastowska O., *Odrzucenie skargi na przewlekłość postępowania cywilnego a limine*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2018, nr 9.

Sikorski A., *Przymus adwokacko-radcowski w postępowaniu sądownoadministracyjnym*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2017, nr 2.

Stürner M., *Access to the Federal Court of Justice in Germany*, „Studia Iuridica” 2019, nr 87.

Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy IV kadencji nr 965.

Wyrwiński M., *Przymus adwokacko-radcowski w postępowaniu cywilnym po nowelizacji*, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 20.

Orzecznictwo

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 marca 1968 r., II CO 2/68, OSNC 1968, nr 11, poz. 196.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 września 1994 r., I PO 10/94, OSNP 1995, nr 4, poz. 56.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 1997 r., III CZ 84/97, LEX nr 32515.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 września 2017 r., IV CNP 29/17, LEX nr 2376899.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 kwietnia 2018 r., V CSK 279/17, LEX nr 2490927.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 lutego 1972 r., III CZP 76/71, OSNC, nr 9, poz. 152.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 1998 r., III CZP 70/97, OSNC 1998, nr 9, poz. 132.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 2019 r., I NOZP 1/19, OSNKN 2020, nr 1, poz. 1.

Zarządzenie Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2015 r., III PO 5/15, OSNP 2017, nr 4, poz. 51.

Zarządzenie Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2018 r., I CO 65/18, LEX nr 2505409.

Zarządzenie Sądu Najwyższego z dnia 22 lutego 2018 r., I CO 24/18, LEX nr 2525380.

Akty normatywne

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1930 r. nr 8,3 poz. 651, ze zm.).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r., poz. 1805 ze zm.).

Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r., poz. 1469, ze zm.).

Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2021 r., poz. 1904, ze zm.).

Ustawa z dnia 20 grudnia 2019 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r., poz. 190, ze zm.).

Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2004 r. nr 172, poz. 1804).